

Fayda ve Zararlar: Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri

Mustafa ÖZALP¹

Öz

Soğuk Savaşın başlangıcında askeri amaçla kurulan NATO, savaşın sona ermesiyle birlikte, salt askeri boyutlu bir örgüt olmaktan çıkıp, kendine özgü çok boyutlu uluslararası bir yapı haline gelmiştir. NATO'nun bu çok boyutlu konseptinde, Türkiye'nin yeri ise yerine bir başka ülke konulamayacak kadar önemlidir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra NATO'nun vizyon ve misyonu tartışılır hale gelmiştir. Böylece NATO 1990'lı yıllar ile günümüz arasında büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Bu çalışmanın amacı, NATO'nun dönüşümünde Türkiye'nin yeni konumunu tartışılır hale getirmektir. Çalışmanın kapsamı ise Türkiye'nin NATO üyeliğinden itibaren, her iki tarafın birbirine sağladığı faydaların neler olduğuyla birlikte, NATO'nun Türkiye'ye vermiş olduğu zararları içermektedir. Bununla birlikte Avrupa'nın savunmasında, Türkiye'nin sağladığı katkıının büyüklüğü önemle vurgulanmıştır. ABD öncülüğünde Sovyetler Birliği'ne karşı 1949'da, askeri ittifak olarak kurulan NATO, günümüzde büyük bir siyasi platforma dönüşmüştür. Bu çalışmanın temel sorusu ise Türkiye'nin NATO'daki etkinliği daha güçlü hale nasıl getirilebilir ve/veya Türkiye NATO'dan çıkmalı mı, çıkmamalı mı olacaktır.

Anahtar kelimeler: NATO, Türkiye, Güvenlik, Soğuk Savaş, Sovyetler Birliği

Benefits and Losses:

Turkey-NATO Relations In Between Exit or Not To Exit

Abstract

Founded with military concerns at the beginning of Cold War, NATO became a multi-dimensional international structure, leaving behind its solely military dimension. In this new multi-dimensional concept of NATO, Turkey's place is so important that it is irreplaceable with another country. The vision and mission of NATO became argumentative after the dissolution of Soviet Union. Thus NATO has undergone a big transformation between 1990's and today. The aim of this study is to make the new position of Turkey within this transformation process arguable. The study covers the mutual benefits provided by both parts to each other as well as the harms to Turkey caused by NATO since the beginning of membership of Turkey. On the other hand, in the greatness of the contribution of Turkey to defense of Europe is specially emphasized. NATO established by USA in 1949 as a military alliance against Soviet Union today has become a wide political platform. The basic question of this research is thus how the efficiency of Turkey within NATO will be improved and/or should Turkey exit or not exit the organization?

Keywords: NATO, Turkey, Security, Cold War, Soviet Union.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mustafa.ozalp@bozok.edu.tr

Giriş

Devletler ve milletler ulusal ve uluslararası egemenliklerini daimi kılabilmek için güvenlikçi politikalar üretmek ve uygulamaya koymak zorundadırlar. Küreselleşmeyle birlikte, teknolojinin hızla ilerlemesi ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması sonucunda güvenlikçi politikalar çok boyutlu bir hal almıştır. Geçmişte güvenlik denildiğinde temel olarak askeri güvenlik algılanırdı. Günümüzde ise askeri güvenlikle birlikte; enerji, siber ve gıda gibi alanı sürekli genişleyen güvenlik çeşitleri oluşmuştur. NATO her ne kadar bir askeri ittifaksa da aynı zamanda da büyük *bir siyasi platformdur*. NATO'ya üye olan ülkelerin, NATO içerisinde eşit üyelik ve söz hakları vardır. Bu yüzden kendisine herhangi bir siyasi, askeri ve iktisadi baskı yapılmayan bir NATO üyesi istediği NATO kararını veto edebilir. Örneğin İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi gibi Türkiye'nin dış politikada sorunlu olduğu bir ülke, NATO'ya üye olmak istediğinde, Türkiye bu üyeliği veto edebilme hakkına sahiptir. NATO'dan çıkan bir ülke, NATO içerisinde böyle bir haktan mahrum kalacaktır.

Türkiye NATO üyeliğini devam ettirirken savunmasını tamamen NATO'ya emanet etmek yerine, NATO imkânlarından da yararlanarak savunma sanayisini daha da güçlendirmelidir. Burada vurgulanması gereken en önemli husus ise NATO imkânlarından faydalanılırken, faydalanılan imkânın, teknoloji transferinin Türkiye'ye mutlaka verilmesi gerekir. Aksi takdirde NATO'dan faydalanılan imkân, Türkiye'ye bir kapalı kutu içerisinde (sır olarak) veriliyor ise Türkiye'nin NATO'dan çıkması daha evladır.

Türkiye savunma sanayisinde, kendi öz kaynaklarıyla, daha milli savunma teknolojileri üretmelidir. Eğer NATO'ya üyelik Türkiye'nin kendi savunma teknolojilerini üretmesini engelliyor ve/veya Türkiye'yi hazırcılık gibi bir gaflete düşürüyorsa, NATO'dan çıkmak Türkiye'nin milli bekası için en doğru olandır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya, İki Kutuplu Düzen diye adlandırılan, genel olarak ABD ve Sovyetler Birliği'nin baskısı ile idare edilmeye başlanmıştır. 1989 Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar olan, İki Kutuplu Düzen süreci uluslararası ilişkiler literatüründe Soğuk Savaş olarak ifade edilmektedir. Soğuk Savaş sürecinde ülkeler birbirlerinin toprak bütünlüklerine saygı duymadıkları için birbirlerine karşı sürekli güvensizlik beslemişlerdir.

Bu güvensizlik ortamında Sovyetler Birliği II. Dünya Savaşı'ndan sonra, daha yayılmacı politikalar izleyerek, öncelikle Bulgaristan, Romanya, Polonya ve 1948'de de Çekoslovakya'da iktidarı ele geçirerek demokratik partileri baskı altına almaya başlamıştır (Yıldız, 2015: 295). Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da yayılmasının önüne geçilebilmesi için daha önce Avrupa'da beş devlet arasında var olan, Brüksel Antlaşması'nın genişletilmesi, 1948 yılında Kanada Başbakanı Louis Saint-Laurent tarafından gündeme getirilmiştir. ABD'nin öncülüğünde 10 Aralık 1948'de İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan Bürüksel Antlaşması, 4 Nisan 1949 yılında genişletilerek,

ABD ve Kanada da dâhil olmak üzere, Avrupa'dan 10 ülke ile birlikte toplam 12 ülke olmak üzere, Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO) imzalanmıştır (NATO: 7).

Türkiye bu birliğe katılabilmek için yoğun mücadele sarf etmiştir. Türkiye'nin NATO'ya katılmasının temel iki sebebi vardır.

➤ Birincisi: Osmanlı İmparatorluğu'nun duraksama yıllarından itibaren gerek Osmanlı toplumunda, gerekse Türkiye toplumunda Batı'ya karşı büyük bir özentinin ve/veya Batılılaşmanın oluşumudur. Bilindiği gibi bu oluşumun temel sebebi; ise Batı'nın, Osmanlı'dan ve yeni kurulan Türkiye'den bilim, teknik, teknoloji ve sanayi gibi birçok alanda oldukça ileri seviyelerde olmasındandır. Bu durum Türkiye'yi gelişmiş Batı sisteminin içerisine girmesine ortam hazırlamıştır.

➤ İkinci temel sebep ise: Türkiye toprak bütünlüğünü koruyabilmek için Sovyetler Birliği'nden gelebilecek herhangi bir tehdide karşılık, NATO'nun güvenlik şemsiyesine dâhil olmak istemiştir. Çünkü II. Dünya Savaşı'nı takiben Moskova Doğu Avrupa'da birçok devleti işgal ettikten sonra, Türk boğazlarda askeri varlık gösterebilmek için Türkiye'ye baskı yapmakla kalmayıp, Türkiye'nin Kuzey Doğu illerinden de toprak talebinde bulunmuştur (Yıldız, 2015: 295). Yani Moskova kısaca, Osmanlı döneminde Osmanlı'dan aldığı iller üzerinde tekrar hâkimiyet kurmak istemiştir. Bununla birlikte o dönemde Moskova'dan, Ankara'ya büyük bir kominiz tehdidi geldiğine dair görüşlerin yoğunluğu artmıştır. Bir takım çevreler bu tehditten korunmak için NATO'ya katılmanın zorunluluğunu savunmuşlardır.

Bu temel iki sebepten dolayı Türkiye NATO'nun kurulduğu tarihten itibaren ABD ve İngiltere ekseninde yoğun bir diplomasi çabası sarf ederek 1952 yılında Yunanistan ile birlikte NATO'ya üye olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin kurduğu Varşova Paketi'ne karşı, güvenlikçi politikalar ekseninde kurulan NATO, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından vizyon, misyon ve kuruluş amaçları bakımından oldukça tartışmalı bir hal almıştır. Bu tartışmalar; Soğuk Savaş'ın artık bittiği, tehdidin ortadan kalktığı, NATO'nun askeri kanadına artık ihtiyaç olmadığı, NATO'nun kuruluş amaçlarının dışına çıktığı ve sadece ABD'ye hizmet ettiği şeklinde yürütülmüştür.

Tarihsel Süreç İçerisinde NATO'nun Kuruluş Gerekçeleri

I. Cihan Harbi'nin çıkmasının temel sebebi Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmak ve daha sonra Osmanlı topraklarının paylaşımında söz sahibi olmaktır. Avrupa devletlerinin I. Dünya Savaşı'na aktif katılmalarının temel sebebi başta Osmanlı'nın hâkim olduğu bölgeler olmak üzere, Afrika'da ve Hindistan'da sömürgelerini genişletmek istemeleridir. Çarlık Rusya'sının o zamanki temel hedefi ise sıcak denizlere (Akdeniz) inmektir. I. Dünya Savaşı'nın sonucunda hedeflerine tam olarak ulaşamayan ülkelerin uygulamış olduğu güvenlikçi politikalar sonucunda ise II. Dünya Savaşı ortaya çıkmıştır. Yani bu durumda II. Dünya Savaşı'nın çıkmasının temel sebebi; I. Dünya Savaşı'nın sonunda galip gelen devletlerin, toprak paylaşımı konusunda birbirleri işe tam olarak anlaşamamaları ve daha sonraki

yıllarda ise I. Dünya Savaşının mağlup devletlerinden bazılarının da (örneğin Almanya) tekrardan güçlenerek ikinci bir savaş ortamının oluşmasıdır. Özet olarak II. Dünya Savaşı'nın çıkmasının temel sebebi; I. Dünya Savaşı'ndan sonra, dünya devletlerinin tam olarak yenilememeleridir. 1945 yılında biten II. Dünya Savaşı'na katılan bütün devletler çok büyük kayıplar vermelerine rağmen, Avrupa'da İngiltere ve Fransa bu savaştan galip çıkmıştır. Almanya ise yenik duruma düşmüştür. Aynı zamanda Avrupa devletleri üzerinde egemenlik sağlamaya çalışan Sovyet Rusya'sı ise II. Dünya Savaşı'nın galiplerindendir.

II. Dünya Savaşının ardından İngiltere ve Fransa, Almanya'ya karşı kendi güvenliklerini sağlayabilmek için 4 Mart 1947 yılında Dunkirk Antlaşması'nı imzalamışlardır. Dünya bu tarihlerde Soğuk Savaş dönemine girdiği için Doğu-Batı Bloğu (kutuplaşması) son derece hızlanmıştır. Dunkirk Antlaşması imzalandıktan sonra bu Antlaşmanın Benelux ülkelerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi gündeme gelmiştir. 17 Mart 1948 yılında Belçika, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda arasında Brüksel Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ilgili ülkeler arasında; kolektif savunma, ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal işbirliğini öngörmekteydi. Aslında gerek Dunkirk Antlaşması, gerekse Brüksel Antlaşması Avrupa'da, Almanya'ya karşı yapılan bir antlaşma değil, tam tersine Stalin Moskova'sına karşı yapılmış bir ittifaktı. Çünkü Brüksel Antlaşması'na taraf olan devletler, Sovyetler Birliği tehdidinden çekindikleri için açık bir şekilde Moskova karşıtı bir antlaşma metni imzalamamışlardı. Bu sebepten dolayıdır ki Dunkirk Antlaşması Almanya'ya karşı imzalanmış bir antlaşma olarak bilinmektedir (Efe, 2007: 3).

Gerek I. Dünya Savaşı, gerekse II. Dünya Savaşı'nın sonucunda, Avrupa devletlerinin ekonomileri ve askeri savunma altyapıları çok yüksek oranda tahribata uğramıştır. Bu çerçevede ABD o yıllarda, Avrupa devletlerine yönelik Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmaya başlamıştır. Truman Doktrini'ne göre ABD Sovyetler Birliği'nin tehdidi altındaki ülkelere askeri ve mali yardım yapacağını taahhüt etmiştir (Ekici, 2016: 151). Örneğin o yıllarda Moskova'nın Yunanistan'ı ve Türkiye'yi tehdit edip, Türk Boğazları üzerinde egemenlik iddia etmesine yönelik, ABD Truman Doktrini çerçevesinde 1947 yılında Yunanistan'a 300 Milyon Dolar, Türkiye'ye ise 100 Milyon Dolar yardımda bulunmuştur (Ekici, 2016: 152). Brüksel Antlaşmasını imzalayan ülkeler ABD ile ekonomik ve savunma alanındaki işbirliğini genişletmek amacıyla Sovyetler Birliği'ne karşı yeni bir pakt (birlik) oluşturmak istemişlerdir. Bu çerçevede 15 Mart 1949'da Brüksel Antlaşması'nı imzalayan ülkeler, ABD ve Kanada başta olmak üzere Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz'i bu antlaşmaya dâhil etmek için davette bulunmuşlardır (Efe, 2007: 3). 1948 yılının Şubat ayında Prag'da gerçekleşen komünist devrimi güvenlik endişeleri çerçevesinde NATO'nun oluşumunu hızlandırmıştır (Ekici, 2016: 152).

Savaş sonrası Avrupa ülkelerine zaten birçok yardımda bulunan ABD, Moskova'ya karşı üstünlük sağlayabilme ve Avrupa üzerinde egemenliğini pekiştirip Soğuk Savaş döneminin siyasi, ekonomik sosyal ve kültürel galibi olabilmek için Brüksel Antlaşması'nın genişletilerek, Kuzey

Atlantik İttifakı'nın (NATO) oluşturulmasına oldukça sıcak bakmıştır. Böylelikle Soğuk Savaş döneminde Moskova tehdidine karşı 4 Nisan 1949 yılında 10 Batı Avrupa Ülkesiyle birlikte, Kanada ve ABD'de dâhil olmak üzere Kuzey Atlantik Antlaşması (The North Atlantic Treaty Organization-NATO) imzalanmıştır. Bunun sonucunda ise Bürüksel Antlaşması'na taraf olan ülkelerin savunma stratejileri NATO'ya devredilmiştir (Efe, 2007: 3).

NATO'nun ilk genişlemesi 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla sağlanmıştır. İkinci ve üçüncü genişleme ise sırasıyla 1955'de Batı Almanya (Soğuk Savaşın bitimi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Almanya bir bütün olarak NATO'ya dahil edilmiştir) ve 1982'de de İspanya'nın üyeliği ile sonuçlanmıştır. Uzun bir aradan sonra 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, birliğe dâhil olarak, birlik dördüncü sefer genişlemiştir (Aktürk, 2012: 78). 2004 yılına gelindiğinde Baltık ve Balkan ülkeleri olan Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Letonya'nın katılımıyla, NATO beşinci sefer bünyesine üye kazandırmıştır. NATO'ya son üye katılımı olan altıncı genişleme ise 2009 yılında, Hırvatistan ve Arnavutluk'un üyeliği ile sonuçlanmıştır. Böylece NATO günümüzde 28 üyeden oluşan bir ittifaklar birliğine dönüşmüştür (NATO: 14).

90'lı yılların sonunda NATO'nun genişlemesine ABD'de büyük bir kesim karşı çıkmıştır. Örneğin Haziran 1997'de, 50'nin üzerinde ABD'li senatör ve dış politika uzmanı, dönemin başkanı Bill Clinton'a bir mektup yazarak, NATO'nun genişlemesinin büyük sorunlara sebebiyet vereceğini ve genişletilme stratejisinden vazgeçilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Bu konuda New York Times'da, ABD'li dış politika uzmanı George Kennan, *“NATO'yu genişletmek Amerikan siyasetinin Soğuk Savaş sonrasında yaptığı en önemli hata olur”* ve akademisyen Paul Kennedy ise Los Angeles Times'da *“Haydi Pentagon, Polonya'yı Savunma Planını Görelim”* başlıklı alaycı yazıları ile NATO genişlemesini sert bir dille eleştirmişlerdir (Aktürk, 2012: 74).

90'lı yıllarda ABD'li akademisyen John Mearsheimer'ın yazmış olduğu makalede, özet olarak NATO'nun genişlemesi üç başlık altında eleştirilmektedir buna göre (Aktürk, 2012: 78):

- Moskova'dan gelebilecek tehdit 1920'lerden itibaren minimum seviyesine inmiştir, bu yüzden genişleme anlamsızdır.
- NATO'da üye sayısının artması, hem mevcut üyelerin mali yükünü arttıracak, hem de yeni üyelerin, Rus tehdidi karşısında savunulamaması durumunda, NATO savunmasının risk boyutu artacaktır.
- Genişleme sonucunda, yeni üyelerin savunma ve mali alanda nasıl bir yük paylaşımında bulunacaklarına dair belirsizliklerin olması.

Türkiye'nin NATO Üyeliğinin Gerekçeleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarından itibaren, Anadolu'da modernlik çerçevesinde batılılaşma, Avrupalılaşma akımı başlamıştır. Bu akım *cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte hız kazanmıştır*. Öyle ki; Osmanlı'da benzer dini topluluklar anlamında kullanılan, ümmet bilinci yıkılarak yerine ulus bilinci ve/veya ulus devlet kullanılmaya başlanmıştır. Yeni kurulan Türkiye modernleşme ve batılılaşma çerçevesinde Batı ile daha yakın bir ilişkiye girerek siyasi, ekonomik, iktisadi, sosyal ve kültürel alanlardaki işbirliğini sürekli arttırmak istemiştir. 1949 yılının ilkbaharında NATO kurulduğunda, Türkiye bu ittifakın içerisinde yer alabilmek için yoğun girişimde bulunmuştur. Öyle ki Türkiye, Avrupa Birliği'nin (AB) kurulduğu günden, günümüze kadar olan süreçte AB'ye üye olabilmek için ne kadar kararlı ve hevesli ise yaklaşık aynı oranda 1949 ile 1952 arasında NATO'ya üye olunabilmek için hevesli ve istekli hareket etmiştir.

NATO kurulduktan sonra Türkiye kesinlikle bu ittifakın dışında kalmak istememiştir. Temel sebepleri ise Soğuk Savaş döneminde SSCB'den gelebilecek tehdide yönelik NATO *şemsiyesi altına sığınabilmek ve modernleşme zihniyeti çerçevesinde daha fazla batılılaşma heves ve arzusudur*.

Türkiye NATO'nun kurulma aşamasında Bürüksel Antlaşması ile birlikte NATO'ya katılmak için 1948-49'lu yıllarda İngiltere ve ABD ekseninde yoğun girişimlerde bulunmasına rağmen Nisan 1949 yılında kurulan NATO'ya üye olamamıştır. Fakat gerek ABD gerekse İngiltere, Türkiye'ye yönelik herhangi bir tehdit karşısında, Türkiye'ye destek vereceklerini sözlü olarak belirtmişlerdir (Ekici, 2016: 156).

Mart 1950'de Türkiye'de serbest seçimler yapılmış ve Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti seçimden zaferle çıkmıştır. Yeni kurulan hükümet NATO'ya katılma sürecinin kararlılıkla devam ettirileceğini vurgulamıştır. 1950 yılının Haziran ayında ise Kore Savaşı çıkmıştır. Kore Savaşı'na asker gönderilirse, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin hızlanacağını hedefleyen Demokrat Parti'si Birleşmiş Milletlerin çağrısı üzerine, ABD'den sonra Kore'ye asker göndereceğini açıklayan ikinci ülke olmuştur. Bu gelişmeler üzerine Türk hükümeti Kore'ye 5000 kişilik bir tugay yollamak istediğini belirtmiştir.

1950 yılının ortasında Türkiye NATO'ya katılabilmek için ikinci kez başvuruda bulundu ve bu başvuru Eylül 1950'de reddedilmiştir. Aynı yıllarda Türkiye ile birlikte Yunanistan da NATO'ya katılma girişimlerinde bulunmuştur. Benzer sebeplerden dolayı Yunanistan'ın girişimleri de reddedilmiştir. O yıllarda NATO, Türkiye ve Yunanistan'a Akdeniz'de bir güvenlik planı oluşturulması, Türkiye ve Yunanistan'ın da bu plana dâhil edilmesi teklifinde bulunmuştur. Bu iki devletin NATO'ya katılamamasının en önemli sebebi İngiltere'nin yeterli desteği vermemesidir. O yıllarda İngiltere bir Doğu Paketi'nin oluşturulmasını, Türkiye ve Yunanistan'ın bu pakta dâhil edilerek, kendi kontrolünde bulunmasını istemekteydi. Türkiye ise İngiltere'nin bu teklifini reddetmişti (Ekici, 2016: 161).

Daha sonra ilerleyen yıllarda İngiltere, ABD ısrarı karşısında Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliğini bir deklarasyon imzalanması karşılığında desteklemiştir. Buna göre, Türkiye'ye Orta Doğu'dan herhangi bir tehdit geldiğinde, Türkiye kendi güvenliğini kendisi sağlamalıdır. Bu konuda NATO'nun hiçbir sorumluluğu yoktur (Ekici, 2016: 161). Bu deklarasyondan da anlaşıldığı gibi NATO, Türkiye'nin Doğu ve Güney Doğu'sunu korumakla mükellef değildir. Burada tam bir çifte standart, hatta NATO'nun kuruluş amacına aykırılık söz konusudur. Nitekim bu çifte standart NATO'nun 5. maddesinde de yazılı olarak kayıt altındadır. Buna göre, Avrupa ya da Kuzey Amerika'daki NATO üyelerinden birisine veya daha fazlasına yönelik her hangi bir saldırı olduğunda, tüm NATO üyeleri birlikte karşılık vermelidir. NATO'nun aşağıdaki 5. Maddesine göre Türkiye'nin Doğu ve Güney Doğu sınırlarının koruması, NATO sözleşmesi kapsamında değildir.

“Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir” (NATO, 2008).

NATO sözleşmesinde Türkiye'ye yönelik çifte standardın olduğu diğer bir madde ise 6. Maddedir. Bu maddeye göre: *“Tarafların Avrupa ya da Kuzey Amerika'daki topraklarına, Fransa'nın Cezayir bölgesine, Türkiye topraklarına (...) bu topraklarda ya da bu toprakların üzerindeki hava sahasında bulunan (...) kuvvetlere, gemilere, ya da uçaklara yapılan silahlı saldırı tüm üye devletlere yapılmış bir saldırıdır” (Kıbaroğlu, 2017: 9).* Buradan anlaşıldığı üzere, Fransa'nın o zamanki sömürgesi olan Cezayir'e, her hangi bir müdahale olduğunda, tüm NATO üyeleri birlikte cevap vermelidirler. Fakat Türkiye'nin garantörlüğünde bulunan Kıbrıs Adası'nın korunmasına yönelik hiçbir ifade bulunmamaktadır. Türkiye, sadece Sovyetlerden gelebilecek tehdide yönelik koruma altındadır. Nitekim Türkiye 1964 yılında Kıbrıslı Türklere yapılan zulmün önüne geçmek amaçlı, Kıbrıs'a müdahale etmek istediğinde, ABD yaptırımlarıyla karşı karşıya kalmıştır.

ABD'nin Türkiye'yi NATO üyeliği hususunda desteklemesinin temel sebebi, Türkiye üzerinde askeri hava üsleri kurarak, Sovyetler Birliği'ni kontrol altında tutmak ve bu yolla da Orta Asya Hazar bölgesinde petrol ve gaz rezervlerine ulaşımını kolaylaştırmaktır.

1951 yılının Mayıs ayında ABD, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini önerdiğinde bu üyeliğe en çok karşı çıkan İskandinav ve Benelux ülkeleriydi. Bu ülkelerin itiraz sebepleri ise aşağıda ifade edildiği gibi (Ekici, 2016:):

- Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliği sonucunda NATO'nun çok fazla genişlemeye sebebiyet vereceği
- Birliğin doğal homojenliğinin bozulacağı
- Birliğin Hıristiyan ve demokratik karakterinin zarar göreceği
- Birliğin genişlemesiyle üyelerinin bir ilgisinin olmadığı
- Akdeniz'de, NATO'nun bir çatışmaya sürükleneyeceği
- Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla, ABD tarafından desteklenen ekonomik ve askeri yardımların paylaşımı konusunda, NATO'nun kurucu üyelerine düşen payın azalacağı hususundadır.

Oysaki Türkiye, NATO'ya üye olduktan sonra, Moskova'nın hedef ve rekabet alanı oldukça genişlemiştir. Örneğin Moskova, Soğuk Savaş döneminde yaklaşık 300 binden fazla askerini Kafkaslara yerleştirmiştir (Kıbaroğlu, 2017: 10). Yani muhtemeldir ki Moskova bu askeri yığınağını Kafkasya Bölgesi'ne yapmamış olsaydı, Balkanlar ve Orta Avrupa'ya doğru kaydıracaktı. Bu durum ise Avrupa'nın güvenliği açısından oldukça büyük bir risk oluşturacaktı. *Türkiye o yıllarda Moskova tehdidini bir anlamda kendi üzerine çekerek Avrupa üzerinde yoğunlaşan güvenlik riskini aza indirmişti.* Diğer taraftan Türkiye'nin NATO'ya katılımıyla, Sovyet Tehdidi karşısında *büyük bir alan genişlemesi* meydana gelmiş ve bunun sonucunda *Avrupa ülkelerinin savunma harcamaları azalmıştır.* Türkiye'ye oranla, savunma harcamalarına daha az kaynak ayıran Avrupa ülkelerinin, diğer alanlardaki kalkınma hızı artmıştır (Kıbaroğlu, 2017: 10). Bu tarihi geçmiş göstermektedir ki, *Soğuk Savaş döneminde Avrupa'nın güvenliğinin sağlanmasında hatta kalkınmasında Türkiye'nin payı çok yüksektir.*

ABD Sovyetler Birliği ile yaşanabilecek herhangi bir çatışmada, Türk ordusunun azim ve kararlılıkla dayanabilme kabiliyeti göstereceğine inandığı için ve Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesinden dolayı Türkiye'yi NATO yolunda sürekli desteklemiştir. 1951 yılının Temmuz ayında Ottawa'da düzenlenen NATO Atlantik Konseyi toplantısında, Türkiye'nin üyeliğini tekrar gündeme alan ABD, Türkiye'nin NATO üyeliğini kabul ettirmiştir. Bu karar 15 Şubat 1952 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliklerinin gecikmesinin ana sebebi ise İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ordularının Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun güvenliğiyle ilgili olarak bir İngiliz generalin kumandasında olmasını istemesiydi. Fakat ilerleyen yıllarda Orta Doğu'da Süveyş Kanalı üzerinde yaşanan bu gelişmeler İngilizleri bu isteklerinden vazgeçirmiştir (Ekici, 2016: 162).

Türkiye, NATO'ya üye olduktan sonra, Moskova Ankara'ya bir protesto notası vererek: Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin Türkiye'ye hiçbir fayda sağlamayacağını, tam aksine Türkiye topraklarında emperyalist güçlerin saldırgan politikaları çerçevesinde, SSCB'ye karşı askeri hava üslerinin kurulacağını ifade edilmiştir (Ekici, 2016: 162).

Türkiye'nin NATO'ya katılmasıyla birlikte, NATO'nun Doğu ve Güney kanadı daha da güçlenmiştir. Çünkü Türkiye nüfusu, coğrafi konumu ve birçok stratejik özelliklerinden dolayı, Batı'nın Sovyet tehdidine karşı savunması konusunda alan genişletilmesi olarak görülmüştür. Kısaca Türkiye, *Soğuk Savaş döneminde, Varşova Paktı'na karşı NATO'nun ileri karakolu* vazifesini görmüştür.

Burada tartışılması gereken en önemli konu, Türkiye'nin NATO'ya girmesinde etkili olan SSCB tehdidinin 1950'li yıllarda ne kadar sert ve/veya yumuşak olduğu meselesidir. Türkiye Batı ittifakına dâhil olmasaydı, Stalin Moskova'sı gerçekten Türk boğazlarını işgal edip, 1921 yılında belirlenen, Kuzey Doğu illerimizi (Kars, Ardahan) (Oğuzlu, 2012: 102) topraklarına katabilecek miydi? *Acaba o yıllarda Türkiye içerisinde bir grup, Türkiye'nin NATO'ya üye olabilmesi için Sovyet tehdidini abartarak, bunun üzerinden propaganda mı yürütmüştür?* Bu ve buna benzer soruların cevaplanabilmesi için tarihi olaylar, o yaşanan günün koşullarına göre tarafsız bir şekilde değerlendirilmesinin sonucunda açıklanmalıdır.

Türkiye'nin NATO'ya sağlamış olduğu faydaları özetle sıralayacak olursak:

- Sovyetler Birliği tarafından Batı'ya karşı düzenlenebilecek her hangi bir saldırı karşısında, Türkiye jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı, NATO'nun operasyonları ve ikmal hizmetleri bakımından çok önemli bir ülkedir.
- Türkiye NATO üyeleri içerisinde en büyük kara ordusuna sahip olan ülkedir. Bu nedenle Türk ordusu Doğu Akdeniz ve SSCB'nin güneyinde NATO'yu güçlendirmiştir.
- Türkiye, Norveç'le birlikte NATO içerisinde Sovyetler Birliği ile sınırı en geniş olan bir ülkedir. Bu nedenle Türkiye'nin birçok iline, sözde Türkiye'yi savunma adı altında askeri üsler kurularak, Moskova'daki nükleer ve biyolojik silahların yapımı konusundaki bilgi ve istihbarat paylaşımı, NATO tarafından takip edilmeye çalışılmıştır.

ABD başkanı Obama döneminde 2014 yılında gerçekleşen, NATO Galler Zirvesi'nde NATO'ya üye olan müttefiklerin ödemiş olduğu katkı payının 2024 yılına kadar yükseltilmesi kararlaştırılmıştı. Buna göre her bir üye NATO'daki mali yük paylaşımı konusunda, kendi GSMH'sının % 2'si oranında katkı payı ödemeyi taahhüt etmiştir (Yalçın, 2018: 12). ABD başkanı Trump iktidara gelir gelmez NATO'daki yük paylaşımı konusundaki süreci daha da hızlandırmak istemiş ve 25 Mayıs 2017 yılında yapılan NATO zirvesinde başkan Trump, ABD'nin bu talebini ısrarla yenilemiştir. Öyle ki Trump bununla da yetinmeyip, Temmuz 2018'de Brüksel'de yapılan NATO zirvesinde, üye ülkelerin NATO için savunma harcamalarını milli gelirlerinin yüzde % 4'üne yükseltmeleri gerektiğini vurgulamıştır. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg ise temel hedefin, müttefiklerin ödediği katkı payının kendi GSMH'larının % 2'sinin üzerine çıkarmak olduğunu savunmuştur (News, 2018).

NATO üyelerinde savunma harcamalarının milli gelirlerine göre oranı (2018'deki harcama tahminleri)

Fayda ve Zararlar:
Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri

Kaynak: NEWS, Trump: NATO üyeleri savunma harcamalarını iki katına çıkarmalı, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44789806> erişim tarihi 17.08.2018

ABD Başkanı Donald Trump, diğer NATO ülkelerinin ABD'den faydalandığını, askeri harcamalarını yüzde 2'ye çıkarma sözünü yerine getirmediğini söylüyor. NATO üyeleri arasında geçen yıl bu hedefi tutturana yalnızca ABD, Yunanistan, Estonya, İngiltere ve Letonya bulunuyor.

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi NATO müttefikleri arasında, kendi milli gelirlerine göre 2017 yılında, % 2 ve daha fazla oranda, NATO'ya ödeme yapan ülkeler, başta ABD (% 3,5), olmak üzere daha sonra Yunanistan (%2,27), Estonya (% 2,14), İngiltere (% 2,1) ve Letonya'dır (% 2) (News, 2018). Türkiye'nin NATO'ya ödemiş olduğu katkı payı ise yaklaşık olarak % 2'ye yakındır. Bu durum göstermektedir ki Türkiye, 28 üyeli NATO'da, yükün paylaşımı konusunda birçok devletten daha fazla yük almaktadır.

Türkiye'deki Darbeler Çerçevesinde Türkiye NATO İlişkileri

Türkiye NATO ittifakına girdikten sonra, başta askeri savunma sistemleri olmak üzere, savunmanın birçok alanında NATO (ABD) ile yakın işbirliği içerisine girmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin birçok ilinde NATO'nun hava üsleri kurulup, NATO uçakları buralara konuşlandırılmıştır. Türkiye ve birlik arasındaki istihbarata dayalı bilgi paylaşımı da ilişkilere paralel olarak artmıştır. Türkiye'nin üst düzey askeri kademelerinde, NATO askerleri görev yapmaya başlamış ve sözde Türkiye'yi dış tehditlere karşı korumak için Türk askeri savunma teknolojilerini geliştirmeye çalışmışlardır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Türkiye'nin NATO ittifakına dâhil olmasının temel sebeplerinden biri de batılılaşma, modernleşme ve kısaca demokratikleşmektir. Sözde kendisini modern, demokrat hissedene ve hukukun üstünlüğüne inanan NATO, Türkiye'nin demokrasi yolunda ilerleyebilmesi için Türkiye'ye gerekli yardımda bulunması gerekirdi. Bir ülkede yapılan darbe, halkın iktidarının önüne geçilmesi demektir. Darbe (cunta) yönetimleri diktatör rejimler ile eşdeğerdir.

27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra, darbe yapan cunta rejimi, darbenin hemen ardından “Türkiye’nin Batı ile ilişkilerinin geliştirilmesini kararlılıkla sürdüreceğini ve NATO’ya sadık kalacaklarını taahhüt etmişlerdir” (Eşel, 2017: 410). O zamanki cunta rejiminin yapmış olduğu bu açıklama demokrasi ve hukukun üstünlüğü değerlerine tamamen zıttır. Cunta rejiminin yapmış olduğu bu açıklama karşısında, Türkiye’nin müttefiki olan NATO’nun hiçbir tepki göstermemesi ise NATO’nun Türkiye’nin menfaatlerine hizmet etmediğinin göstergesidir. Demokratik olan ve müttefiklik ilişkisinin gereği olarak NATO darbe yapılmadan önce, darbe yapılacağına dair gerekli istihbaratı Türk makamlarına önceden haber vermesi gerekirdi.

Eğer 1960 darbesi, o yıllardaki gelir dağılımındaki adaletsizlik, eşitsizlik ve hukuksuz düzene karşı yapılmış olsaydı, darbe sonrası yeni yönetim Batı ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiyi tarafsızlık çerçevesinde yürütmesi ve NATO ile arasına mesafe koyması gerekirdi. 1960 darbesi sonrasında o zamanın Sovyetler Birliği lideri Nikita Kruşçev, Türkiye’deki askeri yönetimin başında bulunan Orgeneral Cemal Gürsel’e bir mektup yollayarak, fırsattan istifade edip Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin tarafsızlık çerçevesinde yürütülmesini vurgulamıştır. Kruşçev’e göre Türkiye böyle bir durumda askeri harcamalar yerine kaynaklarını ekonomik kalkınmaya sarf etmelidir (Eşel, 2017: 410).

Cemal Gürsel, Kruşçev’in mektubuna cevap olarak Batı ittifakı ve NATO ekseninden çıkmayacağını belirtmiştir. Özetle mektup:

“Başkanlığımı yürüttüğüm hükümet, ilk açıklamalarından birinde, Türkiye’nin uluslararası sorumluluklarına ve özellikle NATO ve CENTO gibi ittifaklardan kaynaklanan sorumluluklarına bağlı kalacağını açık bir şekilde vurgulamıştır” (Eşel, 2017: 410).

1960’lı yıllar Türkiye ile NATO ve/veya ABD arasında Kıbrıs meselesinden dolayı gerginlikle geçmiştir. 11 Şubat 1959 Zürih Antlaşması’na göre Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti’nin garantörüdür (MFA, 2018). 1963-64’lü yıllara gelindiğinde, Kıbrıslı Rumların adada yaşayan Türkler üzerindeki baskı ve zulümleri artmaya başlamıştır. Kıbrıs Adası’nda yaşanan baskı ve zulümlerin önüne geçilmesi amacıyla Türkiye, Kıbrıs’a askeri harekât düzenlemeye hazırlandığında ABD’nin itirazı ile karşı karşıya kalmıştır. 1964 yılının haziran ayında dönemin ABD başkanı Lyndon B. Johnson, dönemin Türk hükümetine bir mektup yollayarak Türkiye’yi sert bir şekilde uarmıştır. Mektuba göre: Türkiye’nin 1959 Garantörlük Antlaşması gereğince, diğer garantör devletlerin onayını almadan, kendi başına Kıbrıs Adası’na askeri harekât düzenleyemeyeceği belirtilmektedir. Buna ilaveten, Türkiye ve ABD arasında 1947 yılında yapılan antlaşma gereğince, ABD’nin Türkiye’ye vermiş olduğu silahlarla, Türkiye’nin Kıbrıs’a harekât düzenlemesinin, 1947’deki Türkiye-ABD antlaşmasının 4. maddesine aykırı olduğu vurgulanmıştır. Aksi takdirde Türkiye kendi başına böyle bir harekât düzenlerse, Türkiye’ye Sovyetler Birliği tarafından gelebilecek her hangi bir tehdit karşısında, NATO tarafından hiçbir destek verilmeyeceği açıkça belirtilmiştir (Eşel, 2017: 412).

1964 yılında Türkiye, Kıbrıs Adası'na müdahale etmekten ABD/NATO'nun baskısıyla vazgeçmiştir. Bu olay (Johnson Mektubu) NATO/ABD çıkarları ile Türkiye'nin çıkarlarının, o dönemde uyuşmadığının açık bir göstergesidir. Türkiye müttefiki olarak zannettiği NATO'dan Kıbrıs konusunda gerekli siyasi, askeri ve ekonomik desteği görememiştir. Kıbrıs meselesi göstermiştir ki; Türkiye'nin içerisinde bulunduğu NATO ittifakı, *Türkiye'nin zannettiği gibi her koşulda Türkiye'ye yardım etmeyeceği, tam tersine NATO/ABD'nin çıkarlarının Türkiye ile birlikte zarar gördüğü durumlarda, NATO Türkiye'nin yardımına koşacaktır.*

1974 yılına gelindiğinde Kıbrıs Adası'ndaki Türklere uygulanan baskı ve zulmün şiddetinin artması sonucunda, dönemin Prof. Dr. Necmettin Erbakan ve Bülent Ecevit ortaklığında kurulan koalisyon hükümeti, Kıbrıs konusundaki Zürih ve Londra antlaşmaları çerçevesinde İngiltere ve Yunanistan ile yoğun diplomasi trafiği yürütmüşlerdir. Bu diplomatik görüşmelerden netice alamayan Türkiye, 1974 yılının yaz ayında adaya asker çıkartarak müdahale etmiştir. Bu müdahale sonucunda ABD, Türkiye'ye 1975-78 yılları arasında ağır ambargolar uygulamıştır (Kıbaroğlu, 2017: 10).

Ambargo kapsamında ABD Türkiye'ye silah satışını ve o zaman yapılması planlanan iki yüz milyon dolarlık yardımı askıya almıştır. Bu ambargodan Türkiye'nin etkilendiği kadar ABD de etkilenmiştir. Çünkü ambargo nedeniyle Türkiye, kendi topraklarındaki bazı NATO ve ABD askeri üslerinin faaliyetlerini yasaklamıştır. Bu durumun sonucunda ABD/NATO; Sovyetler Birliği'nin uzay, füze ve askeri sistemlerinde gerçekleştirdiği tatbikatlar ve eğitimlerle ilgili istihbarat toplanması konusunda sorunlarla karşılaşmıştır (Eşel, 2017: 414). Buradan da anlaşılacağı üzere, *Türkiye'nin NATO'dan çok, NATO'nun Türkiye'ye ihtiyacının olduğudur.* Ayrıca o yıllarda ABD'nin Türkiye'ye uygulamış olduğu yaptırımlar sonucunda, Türkiye'de özellikle savunma sanayisi olmak üzere birçok alanda yerli ve milli üretimin temelleri atılmıştır. Daha sonra 1975'te ABD tarafından uygulanan yaptırımlar kısmen, 1978'de de tamamen kaldırılmıştır. Türkiye NATO ilişkilerine baktığımızda, Türkiye-NATO ilişkilerinin, Türkiye-ABD ilişkilerine paralel olduğu sürekli görülmektedir. Buna göre:

“Üsler her ne kadar Türk halkına yıllarca NATO bünyesinde faaliyet gösteriyor şeklinde lanse edilse de, gerek Kıbrıs müdahalesi ve gerekse ABD'nin silah ambargosu dönemindeki Türk siyasetindeki tartışmalar neticesinde, artık Türk Halkı bu üslerin öncelikli olarak Türkiye'nin güvenliğinden çok ABD'nin Sovyetler Birliği ile çatışmasının bir gereği olduğunun farkına varmıştır” (Eşel, 2017: 414).

Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin sonucunda Yunanistan'da 7 yıllık cunta rejimi devrilmiştir. Bunun sonucunda ise Yunanistan 15 Ağustos 1974'de NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır. Daha sonra NATO'suz bir dış politika ve savunma sağlayamayacağına inanan Yunanistan, 1980 yılında NATO'ya tekrar dönmüştür. Bu birlikten ayrılan ve sonra birliğe tekrar dönen, tek devlet Yunanistan değildir. 1966 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle'nin bağımsız bir dış politika izlemek istemesinin sonucunda, Fransa NATO'dan ayrılmış ve daha sonra ise birliğin askeri kanadına tekrar dönmüştür (Çoğal, 2015).

NATO sözleşmesine göre, burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus. NATO'ya bir üyenin dâhil edilebilmesi için önceden üye olan, bütün üyelerin onayının gerekliliğidir. Türkiye, Yunanistan (1980) ve Fransa'nın (2009) tekrar üyeliklerini veto etmemiş ve onaylamıştır. Öyle ki tam tersi bir durum olsaydı yani, *Türkiye birlikten çıkmış olsa ve/veya birliğe henüz kabul edilmemiş olsaydı, NATO'nun diğer üyeleri Türkiye'nin katılımını onaylar mıydılar?*

NATO, 15 Temmuz 2016 hain darbe kalkışmasından sonra da Türkiye'ye karşı olumsuz bir tutum sergilemiştir. Aslında darbe gecesi TRT'de okunan bildiriye *“Yurtta sulh konseyi BM-NATO ve diğer tüm uluslararası kuruluşlarla oluşturulmuş yükümlülükleri yerine getirecek her türlü tedbiri almıştır”* (Hürriyet, 2018) ifadelerinin bulunması, Türk halkında darbe girişiminin NATO tarafından desteklendiğine dair görüşlerin oranını daha da artmıştır. Darbe kalkışmasından sonra, Türkiye'nin başta NATO olmak üzere, Batılı liderleri yoğun bir şekilde eleştirmesinin sebebi ise bu hain harekâtın hemen ardından, seçilmiş meşru hükümeti devirmeye yeltenenleri batılıların kınamakta gecikmeleridir (Ercan, 2017: 17).

15 Temmuz sonrası birçok Batı basınında darbe girişimini kınayan açıklamalar yerine, darbecileri meşrulaştırıcı birçok açıklamalar ortaya çıkmıştır. Örneğin İngiltere'nin önde gelen ekonomi ve uluslararası ilişkiler dergilerinden, The Economist'in 23 Temmuz 2016 tarihinde yayınlamış olduğu haberin başlığı *“Dostların Tükenişi; Recep Tayyip Erdoğan Amerika, NATO ve AB'den uzaklaşıyor”* şeklindedir. Haberin devamında ABD dışişleri bakanı Kerry'in görüşlerine yer verilerek, Türk kamuoyunda yer alan darbe girişiminin arkasında NATO'nun olduğu yorumları sorulmuş, buna cevaben Kerry ise *“Türkiye bugün NATO'ya başvurmak isteseydi üye olabilmek için çok daha az şansı olurdu”* şeklinde yanıtlamıştır (Ekonomist, 2018).

15 Temmuz darbe kalkışmasının dış boyutunun özetlendiği SETA raporunda, Türkiye'nin batılı müttefiklerinin, Türkiye'ye darbe kalkışması sonrası gerekli siyasi ve sosyolojik desteği vermedikleri açık bir şekilde belirtilmekle birlikte şu ifadelerle yer verilmektedir. *“Türkiye'nin demokratik düzenine kast eden bu darbe girişimi birçok açıdan ezber bozan durumlara da sahne olmuştur. Bu anlamda birçok müttefik Türkiye'yi darbe girişimine karşı mücadelede ve sonrasında yalnız bırakmıştır. ABD, Almanya, İngiltere ve Fransa gibi ülkeler darbe girişiminin ilk saatlerinde sessiz kalırken, girişimin başarısız olduğu anlaşılınca açıklamalar yaparak ‘seçilmiş hükümetin yanında olduklarını’ belirtmişlerdir”*. (Telci vd, 2017: 8).

Geçmişten Günümüze NATO'nun Alan Dışı Askeri Müdahaleleri

Yukarıda da ifade edildiği gibi NATO, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan, Sovyet tehdidine karşı, Soğuk Savaş dönemi koşullarında kurulmuştur. 1989 yılında Berlin Duvarı yıkılıp, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesinin sonucunda ise Sovyetler Birliği dağılmıştır. 1990 yılında Sovyetler Birliği dağılıp, Soğuk Savaş sona erdikten sonra, NATO'nun varlığı sorgulanmaya başlanmıştır. Çünkü NATO varlığını Varşova Paktı'ndan gelebilecek tehdide yönelik sürdürmekteydi.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin sonucunda, dünyada var olan *İki Kutuplu düzen*, yerini *Çok Kutuplu düzene* devretmiştir. Bu Çok Kutuplu düzen içerisinde; NATO, BM, AB ve diğer uluslararası örgütler, dünyanın yönetiminde kendi güçlerine oranla söz sahibi olurken, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de dünya yönetimindeki güç payı, yine kendi güçlerine oranla artmıştır. NATO kararlarının alınmasında, NATO'nun oluşum ve gelişim sürecinde, ABD'nin etkisi oldukça belirgindir. Bu yüzden çoğu analistler tarafından *NATO demek ABD, ABD demek ise NATO demek* olarak adlandırılmıştır (Oğuzlu, 2012: 103). Bu yüzden NATO'nun askeri karargâhının başındaki orgeneral daima ABD'li, yardımcısı daima İngiliz ve kurmay başkanı ise daima Almandır. Bu doğrultuda NATO'nun kurulum aşamasında, ABD dışişleri bakanı Dean Acheson, ABD'nin güvenliği meselesini sadece sınırlarla tanımlamakla kalmayıp, "*Uluslararası barışın tehlikeye girmesi, dünyanın neresinde olursa olsun, bizi direk etkiler*" cümlesi ile ifade etmiştir (Yıldız, 2015: 297). Yine ABD senatörü Richard Lugar'a göre, "*eğer NATO Sovyetler Birliği gibi bir rakibi kaybederse ve bunun dışında kendisinin varlık sebebi için bir rakip bulamaz ise bu durum NATO'nun kaybolması demektir*" şeklinde görüş belirtmiştir (Yıldız, 2015: 297).

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra NATO/(ABD) varlığını sürdürebilmek için kendisine bir *tehdit bulmak zorundaydı*. 1990'lı yılların başından itibaren özellikle de 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra bu tehdidin adı *İslami Terör* olarak belirlenmiştir. Batı kendi aralarında müttefiklik oluşturabilmek ve ortak savunma yapabilmek için *sözde İslami terör algısı* yaratarak, bunun kendisine tehdit olduğunu NATO üyelerine dayatıp, kabul ettirmiştir.

NATO İslami terör bahanesiyle ilk olarak 2001'de Afganistan'a, daha sonra 2003'te Irak'a ve 2011'de de Libya müdahale etmiştir. Bu bölgelerde terör, kan, gözyaşı ve istikrarsızlıklar halen artarak devam etmektedir. Netice olarak, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu NATO ittifakının tamamının ve/veya bir kısmının, gerek NATO'nun 5. maddesine dayanarak, gerekse BM'nin 51. maddesini gerekçe göstererek, terör bahanesi adı altında, İslam ülkelerine müdahale edilmiş ve edilmektedir. Bu durum ise Türkiye'nin imaj ve algısını İslam ülkelerinin halkları nezdinde olumsuz etkilemektedir.

Eğer NATO Türkiye için gerçekten güvenilir ve Türkiye'nin faydası için çalışan bir ittifak ise Afganistan'da, Irak'ta ve Libya'daki sözde terörizm tehdidi karşısında 5. Madde (ve/veya BM'nin 51. maddesi) işler konuma getirilirken, Türkiye'nin 40 yıldır mücadele ettiği PKK terör tehdidinde yönelik, neden ortak hareket edilmemiş ve tam aksine PKK'nın yavrusu niteliğinde olan diğer örgütleri hala NATO üyeleri desteklenmeye devam etmektedir.

Bu nedenle NATO alan dışı müdahalelerde bulunmamalıdır. NATO/ABD öyle istediği yerde operasyon yapmamalıdır. Hiç bir NATO üyesi kendi ulusal çıkarı çerçevesinde bir askeri operasyonda bulunup, bunu gerek NATO gerekse BM üzerinden meşrulaştırmaya çalışmamalıdır. Uluslararası hukuk açısından her hangi bir meşruiyet yokken, NATO'nun insani müdahaleler bahanesiyle çoğunluğunu

Müslümanların oluşturduğu ülkelere yönelik askeri operasyonlar düzenlemesi, Türkiye ile Müslüman devletler arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebebiyet vermektedir (Oğuzlu, 2012: 113).

NATO kendi görev ve sorumlulukları kapsamında 1999 ve 2010 yıllarında büyük bir Stratejik konsept değişikliğine gitmiştir. Theo Sommer'e göre bu konseptin ilgili maddeleri muğlaktır, bununla NATO kendisine hiçbir görev ve sorumluluk kabul etmemekle birlikte, kendisi için her şeye izin veren bir karaktere bürünmüştür (Yıldız, 2015: 296). Nitekim ABD NATO kanalıyla Irak'ta kitle imha silahları var bahanesiyle, Irak'a müdahale etmiş ve ilerleyen yıllarda ise üst düzey ABD'li yöneticiler tarafından, Irak'ta kitle imha silahlarının bulunamadığı dile getirilmiştir. ABD, NATO kanalıyla sadece Irak'a askeri operasyon yapmakla kalmayıp, Libya gibi birçok ülkeye müdahale ederek Orta Doğu'yu adeta kan ve gözyaşına çevirmiştir.

Soğuk Savaş'tan sonra, NATO'nun konsept değişikliğine gidip, sözde dünya barışına katkıda bulunmak amaçlı yapmış olduğu operasyonlardan biri de, 1999'da Kosova'da, Sırpın Kosovalı Müslümanları katletmesine yöneliktir. NATO bu müdahale konusunda geç kalmış ve başarısız olmuştur. Çünkü o yıllarda binlerce Müslüman, Sırp tarafından katledilmiştir (Ayata, 2011: 152-153). Bu operasyon dışında, NATO çeşitli gerekçelerle bazen kendisi direk, bazen de BM kararları doğrultusunda Somali'ye (1992-95), Bosna Hersek'e (1994-95), Kongo'ya (2006) ve Aden körfezindeki korsanlık olaylarına yönelik müdahalelerde bulunmuştur.

Dönüşen NATO İttifakında Türkiye Üyeliğinin Sorgulanması

Türkiye'nin NATO üyeliği, 1964 yılında ABD başkanı Johnson'ın, Türkiye'ye bir mektup yollayarak, ABD'nin 1947 yılında Truman Doktrini çerçevesinde, Türkiye'ye vermiş olduğu silahlarla, Kıbrıs adasına müdahale edemeyeceğine dair nota vermesiyle sorgulanmaya başlanmıştır. Bu tarihten itibaren Türk karar alıcıları, Türkiye'nin NATO politikalarına otomatik destek vermenin ortaya çıkarabileceği, büyük problem ve riskleri daha fazla vurgulamaya çalışmışlardır. Bu çerçevede Türkiye'nin NATO politikası Soğuk Savaş döneminde yalnız bırakılma korkusu ve(veya) tuzağa düşürülme ikilemi çerçevesinde şekillenmiştir (Oğuzlu, 2012: 100). Her ne kadar Türkiye Johnson Mektubu'ndan sonra bağımsız dış politika izlemeye çalışmış olsa da NATO'nun Türk silahlı kuvvetleri içerisinde etkinliğini arttırmış olması, Türkiye'yi yoğunlukla Batı eksenli politika izlemeye mahkûm etmiştir. Ne zaman Türkiye dış politikada kendi çıkarlarına göre hareket etmek istese, o zaman ülke içerisinde darbeler, muhtıralar ve ülke dışından da ambargolarla karşı karşıya kalınmıştır. Örneğin 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında, dönemin CIA Türkiye şefi olan Paul Henze, ABD Başkanı Jimmy Carter'ı arayarak "*Bizim çocuklar başardı*" (Darbe Yılları, 232) şeklinde darbe sonucunu Washington'a bildirmesi bu darbenin ABD kontrolünde gerçekleştiğinin kanıtıdır. 15 Temmuz 2016 hain darbe kalkışmasının arkasında, FETÖ terör örgütünün bulunması ve liderinin ABD tarafından himaye edilmesi ise Türkiye-NATO ilişkilerini geçmişten daha fazla sorgular hale getirmiştir.

Ayrıca bu hain kalkışmanın arkasında, NATO'nun olduğuna dair Türk halkının genelinde bir inanış ortaya çıkmıştır (Kibaroglu, 2017: 8).

15 Temmuz darbe kalkışması sonrasında Türkiye, hava savunma sahasını koruyabilmek için Rusya'dan S-400 hava savunma sistemlerini satın alma girişiminde bulunmuştur. Bu olay Türkiye'nin, NATO üyeliğinin sorgulanabilirliğini arttırmakla birlikte, Türkiye'nin kendi güvenliği söz konusu olduğunda NATO'dan bağımsız hareket edebildiğini göstermektedir.

Soğuk savaş bittikten sonra uluslararası sistem çok kutupluluğa evrilmiştir. Bu çok kutupluluk çerçevesinde, Orta Doğu bölgesi küresel sorunların merkezine oturmuştur. Orta Doğu'ya olan ilginin artmasının temel sebepleri ise bu bölgelerin enerji rezervleri bakımından zengin olmaları ve İsrail'in güvenliği meselesidir. Batı destekli sözde terör yapılanmalarının, Orta Doğu'da artmasının sonucunda, Türkiye'nin güvenliği daha da önem kazanmıştır. Bu eksen den değerlendirildiğimizde Türkiye, *NATO'nun dönüşüm sürecinin bir konusu ve aracı olmak yerine, sahibi ve aktörü* olmaya çalışmalıdır (Oğuzlu: 2012: 101). Türkiye NATO ile ilişkilerini yürütürken, uluslararası ilişkilerin altın kuralı olan *“uluslararası ilişkilerde dostluk yoktur, karşılıklı çıkar vardır”*, *“Uluslararası İlişkilerde bana ait olan bana aittir, sana ait olan ise müzakereye açıktır”* kavramları doğrultusunda hareket etmelidir. Türkiye yüzünü NATO'dan ve/veya Batı'dan çevirmek yerine, tam aksine NATO üyeliğini sahiplenerek ittifakın dönüşümünü kendi çıkarları ekseninde daha fazla şekillendirmeye çalışmalıdır (Oğuzlu: 2012: 101).

Türkiye olarak, NATO'dan daha fazla faydalanabilmek ve NATO kararlarının alınmasında daha fazla etkili olabilmek için sadece NATO eksenli dış politika yürütmek yerine, daha aktif ve kapsamlı politika yürütülmelidir. Türkiye'nin NATO'da etkin rol oynayabilmesi için öncelikle savunma sanayinde kendi kendine yeterli hale gelip, yurt dışına daha fazla silah ihracatı yapan bir ülke konumuna gelmesi gerekir. Türkiye NATO ile işbirliği yaparken, aynı zamanda kendi çıkarları doğrultusunda Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile de ilişkilerini geliştirebilmelidir. Eğer Türkiye'nin, Şanghay ve Avrasya ülkeleri ile ilişkilerinin geliştirilmesinde NATO büyük engel ise, Türkiye'nin NATO üyeliği sorgulanmalı ve örgütten çıkılması masaya yatırılmalıdır. Türkiye bu iki örgüt (NATO-ŞİÖ) ile ilişki kurarken kesinlikle *birini diğerine alternatif* olarak görmemelidir. *Türkiye, merkezinde jeopolitik ve jeostratejik olarak dengenin dengeleyicisi olmalıdır*. Aksi takdirde bir ülke, bir ittifakın içerisinde çıkıp, diğerine girmeye kalktığı zaman ve içerisinde çıkmış olduğu ittifaka geri dönmek zorunda kaldığı zaman, çıkarlarını kaybetmekle karşı karşıya kalabilir.

Örneğin NATO antlaşması gereği bir ülkenin NATO'ya üye olabilmesi için tüm üyelerin onayı gereklidir. Yunanistan ve Fransa geçmiş yıllarda NATO'nun askeri kanadından ayrıldılar ve daha sonraki yıllarda da geri dönmüşlerdir. Eğer Türkiye bu iki ülkenin üyeliğini onaylamasaydı, bu ülkeler NATO savunma şemsiyesi altında bulunamayacaklardı. Veya tam tersinden değerlendirilecek olursa, Türkiye NATO üyesi olmasa, İsrail ve Güney Kıbrıs, NATO'ya üyelik başvurusunda bulunsa, Türkiye'nin bu ülkelerin üyeliğini veto etme hakkı bulunmayacaktır.

Soğuk savaşın bitiminin ardından NATO'nun vizyon ve misyonunun nasıl şekilleneceğine dair birçok analizler yapılmıştır. Bu kapsamda Theo Sommer'e göre "*NATO görevini tamamlamıştır*", çünkü Doğu, Batı için direk bir tehdit oluşturmamaktadır (Yıldız, 2015: 296). Almanya Şansöyesi Helmut Schmidt ise, NATO'nun değişimi ve dönüşümü konusunda, 1999 ve 2010 yılında hayata geçirilen stratejik konsept ile ilgili, "*NATO dev bir bürokrasi ahtapotu haline dönüşmüştür*" tabirini kullanmıştır (Yıldız, 2015: 296).

Sonuç

Ülkelerin ve milletlerin bekası için güvenlik kesin gerekli bir ihtiyaçtır. Askeri savunma sistemleri olarak ortaya çıkan güvenlik kavramı, küreselleşmeyle birlikte çok boyutlu bir yapıya bürünmüştür. Ülkelerin enerji güvenliği, siber güvenliği, gıda güvenliği vs. bunlardan bazılarıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Doğu-Batı ittifakı ve/veya bloklaşma çerçevesinde ortaya çıkan NATO, Soğuk Savaş döneminde daha çok askeri amaçla yapısını korumuştur. Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının sonucunda, NATO'ya karşı olan askeri tehdit kısmen ortadan kalkmıştır. Bunun sonucunda ise 90'lı yıllardan itibaren NATO, çok boyutlu bir dönüşüm içerisine girmiştir. Türkiye ise bu dönüşümden bazen olumlu bazen de olumsuz etkilenmiştir.

NATO'nun dönüşümünde Türkiye'nin konumunun tartışıldığı bu çalışmadan çıkan sonuç ise *Türkiye'nin NATO ile ilişkilerinin, Türkiye'ye sağladığı faydalar çerçevesinde devam ettirilmesi* olmakla birlikte, *savunma alanında Türkiye kendisini tamamen NATO'ya yaslamamalıdır. Türkiye'nin NATO'dan faydalandığı her imkân, Türkiye'ye teknoloji transferiyle birlikte verilmelidir.* Türkiye NATO imkânlarından faydalanırken, kendi yerli ve milli savunma teknolojilerini ivedilikle üretmeyi ihmal etmemelidir. Türkiye'nin hedefi, savunma teknolojileri bakımından kendi kendine yeterli hale gelebilmek olmalıdır. Eğer Türkiye'nin NATO üyeliği bu hedeflerin önüne geçiyorsa, Türkiye NATO'dan ivedilikle çıkmalıdır. Türkiye NATO ile olan ilişkilerini, Doğu-Batı bloğu arasında *DENGE ve KARŞILIKLI* çıkar ilişkisi üzerine bina etmeye çalışmalıdır. Aksi takdirde, Türkiye-AB ilişkilerinde (özellikle *gümrük birliği*) olduğu gibi Batı'nın yararına tek taraflı bir çıkar ilişkisi ortaya çıkmaktadır ki, bunun ivedilikle önüne geçilmelidir.

Kaynakça

- Ayata, Ali** (2011). Der NATO Einsatz im Kosovo Entfaltung Einer Neuen Weltpolitischen Ordnung, The Review of International Law and Politics, cilt 7, sayı 25, ss, 151-169
- Aktürk, Şener**, (2012). NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti” Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, No. 34, Yaz.
- Babüroğlu, Naim**, (2018). Türkiye NATO'dan Dışlandı Ayrılacak mı?, <https://www.youtube.com/watch?v=E5P0AQvy-xw> erişim tarihi 16.04.2018
- Baydur Mithat** (2018). Güne Bakış - 25 Mayıs 2017, https://www.youtube.com/watch?v=Y_VAyeR5YW0 erişim tarihi 17.04.2018
- Çoğal, Nezat** (2015). Fransa'nın NATO'ya Dönüşü, <http://nejatcogal.com/2015/05/27/fransanın-natoya-donusu/> erişim tarihi
- Darbe Yılları**, 4. Bölüm http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/16651_10_12.pdf erişim tarihi 11.04.2018
- Ekici Süleyman, Baharçipek Abdulkadir** (2016). NATO'ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkileri, Bahar, Cilt 6, Sayı 11
- Ercan Murat**, (2017). 15 Temmuz Sonrası Türkiye -AB İlişkileri İlişkilerin Gelecek Öngörüsü, Akademik Bakış, Eylül Ekim, sayı, 63
- Eşel, Gökhan** (2017). Darbeler Arasında (1960 - 1980) Türkiye – NATO İlişkileri, The Journal of Academic Social Science Studies, Number, 56, p. 409-416, Spring III
- Efe, Haydar** (2007). AB'nin “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası” Oluşturma Çabaları, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz, Cilt:3, Yıl:3, Sayı:2, 3:1-31
- Hürriyet**, (2016). TRT Haber'de okunan metin: Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuştur, <http://www.hurriyet.com.tr/trt-haberde-okunan-metin-turk-silahli-kuvvetleri-yonetime-el-koymustur-37309565>
- Mustafa, Kibaroglu** (2017). Türkiye-NATO İlişkileri, Analiz SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Mart, sayı, 191
- MFA**, (2018), GARANTİ ANTLAŞMASI (Zürich,11 Şubat 1959) http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlamasi-zurich_11-subat-1959_tr.mfa erişim tarihi 5.04.2018
- NATO**, Yirmibirinci Yüzyılda NATO, NATO Public Diplomacy Division / Division Diplomatie publique de l'OTAN, 1110 Brussels / Bruxelles, Web site: www.nato.int www.otan.nato.in
- OTAN**, (2008). Kuzey Atlantik Antlaşması, Washington DC, 4 Nisan 1949, https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr erişim tarihi 10.04.2018
- Oğuzlu, Tarık** (2012). “NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, Sayı 34, s. 99-124.
- NEWS**, Trump: NATO üyeleri savunma harcamalarını iki katına çıkarmalı, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44789806> erişim tarihi 17.08.2018
- The Economist**, (2016). Turkey and the World Running out of friends Recep Tayyip Erdogan drifts away from America, NATO and the EU <https://www.economist.com/news/briefing/21702509-recep-tayyip-erdogan-drifts-away-america-nato-and-eu-running-out-friends> erişim tarihi 6.04.2018
- Telci İsmail, Numan Efe İbrahim, Kardaş Tuncay, Çağlar İsmail** (2017). 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası, SETA, Yayınları 86, I. Baskı: 2017 ISBN: 978-975-2459-20-5
- Yıldız, Mustafa** (2015). Theo SOMMER: Diese Nato hat ausgedient, Das Bündnis muss europaischer werden, (Bu NATO Görevini Tamamlamıştır, Birlik daha Avrupalı Olmalıdır), Book Review, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 5/ Cilt: 5/ Sayı:9 /Bahar
- Yalçın, Hasan Basri**, (2018). Nato'nun Krizi ve Geleceği Türkiye'nin Artan Otonomisi, SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Temmuz 2018 Sayı: 251